

THAO TÁC LẬP LUẬN PHÂN TÍCH

(1 tiết)

I – MỤC TIÊU CẦN ĐẠT

Giúp HS :

- Nắm được các nội dung chính của thao tác lập luận phân tích.
- Nhận diện được thao tác lập luận phân tích trong khi đọc - hiểu văn bản và bước đầu biết vận dụng trong việc viết một đoạn văn, bài văn nghị luận.

II – NHỮNG ĐIỂM CẦN LƯU Ý

1. Về nội dung

Phân tích là một trong những thao tác lập luận được vận dụng thường xuyên ở nhiều lĩnh vực của cuộc sống. Phân tích giúp con người đi sâu vào hiện tượng, sự việc nhằm tìm hiểu, khám phá và nhận biết bản chất của sự vật, hiện tượng đó. Như thế, thao tác này là một thao tác của tư duy nói chung chứ không phải riêng cho một lĩnh vực nào.

Lâu nay trong việc dạy học Làm văn, Chương trình và SGK coi thao tác này là một kiểu bài : phân tích tác phẩm văn học, phân tích nhân vật, phân tích một vấn đề văn học sử hoặc lí luận văn học. Quan niệm này dễ dẫn đến cách hiểu hạn hẹp về lập luận phân tích. Do đó, không phát huy được năng lực phân tích ở nhiều lĩnh vực khác. Chương trình và SGK mới chủ trương dạy lập luận phân tích như một thao tác chung, nhằm hình thành và rèn luyện thao tác này cho HS một cách đa dạng, phong phú và toàn diện hơn. Sự phong phú, đa dạng thể hiện ở đối tượng, phạm vi và cách thức phân tích. Đối tượng và phạm vi phân tích ở đây không chỉ là các hiện tượng văn học (tác phẩm, tác giả, xu hướng, giai đoạn,... của văn học) mà còn là các vấn đề trên nhiều lĩnh vực khác : tư tưởng, tình cảm, đạo đức, văn hoá, khoa học tự nhiên, địa lí, lịch sử,... Các cách phân tích cũng không chỉ bó hẹp trong một hướng là đi sâu chia tách đối tượng ra thành nhiều bộ phận để xem xét mà còn nêu lên các cách phân tích khác như phân tích bằng cách nêu định nghĩa ; chỉ ra nguyên nhân – kết quả ; giảng giải, cắt nghĩa, bình giá,... Cũng cần lưu ý rằng mỗi thao tác lập luận có thể đứng độc lập thành một phép lập luận lớn, nhưng cũng có khi ở một cấp độ nhỏ hơn nó là phương tiện cho một phép lập luận khác. Chẳng hạn, các thao tác *giải thích, chứng minh, so sánh, bác bỏ*,... trong một trường hợp cụ thể chúng đều có thể thuộc *lập luận phân tích*. Do điều chỉnh lại

quan niệm về kiểu bài nghị luận bằng việc chú trọng hơn tới bài nghị luận xã hội, nên cách hiểu về thao tác lập luận phân tích cũng phải thay đổi cho phù hợp để HS dễ vận dụng và thực hành hơn.

2. Về phương pháp

Nội dung bài học thao tác lập luận phân tích đã trình bày khá kỹ trong SGK dành cho HS. GV cần chú ý đọc kỹ bài học này để hướng dẫn HS rút ra những điểm cần lưu ý. Có thể thấy bài học trong SGK nêu lên hai phần lớn :

a) Phần lí thuyết : Các vấn đề chung về phân tích. Phần này bao gồm các nội dung cụ thể sau :

– Khái niệm và tác dụng của thao tác lập luận phân tích (đoạn mở đầu, từ "Các sự vật, hiện tượng..." đến "giá trị của chúng").

– Yêu cầu và một số cách phân tích (từ "Phân tích cần đi sâu..." đến hết mục này).

Lưu ý về một số cách phân tích cụ thể (đoạn cuối). Trong phần này, ngoài cách phân tích chủ yếu, quen thuộc : "Nhìn chung, phân tích là chia nhỏ đối tượng thành các yếu tố, bộ phận để xem xét", SGK còn nêu lên một số cách phân tích khác như : phân loại đối tượng, liên hệ, đối chiếu, chỉ ra nguyên nhân kết quả, cắt nghĩa bình giá.

Để hướng dẫn HS thực hành trong phần *Luyện tập*, GV cần nắm vững nội dung và yêu cầu của các cách phân tích cụ thể sau.

– *Phân loại đối tượng* : người viết căn cứ vào một tiêu chí nào đó để phân loại các đối tượng, sự vật khác nhau thành các nhóm có cùng đặc điểm, tính chất,... nhằm khu biệt được hiện tượng, sự vật này với hiện tượng, sự vật khác.

– *Liên hệ, đối chiếu* : khi so sánh, đối chiếu, người ta cũng phải đi sâu vào từng bộ phận hoặc phương diện (tiêu chí) của sự vật, hiện tượng để chỉ ra sự giống và khác nhau và mối liên hệ giữa các sự vật, hiện tượng đó.

– *Nguyên nhân – kết quả* : một sự vật, hiện tượng bao giờ cũng là kết quả của một hay nhiều nguyên nhân nào đó. Chỉ ra nguyên nhân chính là phân tích, cắt nghĩa nguồn gốc tạo nên cấu tạo, đặc điểm, tính chất,... của một sự vật, hiện tượng.

– *Cắt nghĩa, bình giá* : người viết (nói) đi sâu vào một sự vật, hiện tượng để giảng giải, cắt nghĩa về đặc điểm, cấu tạo hay tính chất,... của sự vật, hiện tượng đó trên nhiều yếu tố và bình diện khác nhau. Cũng như thế, cắt nghĩa, bình giá là giúp người ta nhận ra, thấy được vẻ đẹp và giá trị của sự vật, hiện tượng đó trên nhiều yếu tố và bình diện khác nhau.

Các cách phân tích cụ thể trên, SGK chỉ nêu ví dụ. GV cần nắm vững bản chất của các cách phân tích ấy để hướng dẫn HS tìm hiểu và làm sáng tỏ các ví dụ đã nêu trong SGK.

b) Phần *Luyện tập* : Phần này SGK nêu lên các ví dụ, trong đó mỗi đoạn trích sử dụng chủ yếu một cách phân tích cụ thể đã nêu trong phần lí thuyết. Nhiệm vụ của HS là đọc và chỉ ra các cách phân tích cụ thể trong mỗi đoạn văn đó.

III – TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY HỌC

1. Phần mở đầu

GV có thể kiểm tra bài cũ và giới thiệu bài mới bằng nhiều cách khác nhau, nhưng cần nêu được vai trò và ý nghĩa của thao tác lập luận phân tích sẽ học.

2. Phần nội dung chính

a) Hướng dẫn HS đọc và tìm hiểu về thao tác lập luận phân tích

GV cho HS đọc phần lí thuyết của bài viết trong SGK, sau đó nêu nhận xét về bố cục của phần này : Phần này có những nội dung gì lớn ? Mỗi nội dung lớn bao gồm các ý nhỏ nào ?

GV hướng dẫn, gợi mở bằng nhiều cách khác nhau để HS có thể tự hình thành và rút ra dàn ý cho phần lí thuyết này.

Phần lí thuyết bao gồm các nội dung cụ thể sau :

- Định nghĩa và cách hiểu về phân tích nói chung ;
- Tác dụng của phân tích ;
- Yêu cầu và một số cách phân tích cụ thể. Yêu cầu HS chỉ ra mối quan hệ giữa phân tích và tổng hợp, khái quát và cách xem xét một vấn đề từ nhiều phía qua đoạn trích đã nêu trong phần lí thuyết.

Lưu ý :

- Ở mỗi nội dung, GV yêu cầu HS chỉ ra đoạn văn nào trong bài nêu lên nội dung đó (xem phần *Những điểm cần lưu ý* ở trên). Không những thế còn yêu cầu chỉ ra một số câu văn, cụm từ quan trọng thể hiện rõ nhất nội dung đó.

- Để phân hoá trình độ HS, ở mỗi nội dung, GV cần có thêm những câu hỏi khó. Chẳng hạn : Tại sao có thể nói nhờ phân tích người ta có thể thấy được mối quan hệ của những sự vật, hiện tượng tưởng như chẳng có gì gắn bó với nhau ? Tại sao phân tích luôn đi với nhận xét, khái quát ?...

b) Luyện tập : Đọc và hướng dẫn tìm hiểu các cách phân tích

GV nêu lên nội dung yêu cầu của các cách phân tích cụ thể đã chỉ ra ở mục *Về phương pháp*, sau đó nêu câu hỏi.

Đặc điểm của mỗi cách phân tích vừa nêu tương ứng với đoạn trích ví dụ nào trong SGK ?

IV – TÀI LIỆU THAM KHẢO

– *Từ điển bách khoa Việt Nam*, tập 3 (tiểu mục : *Phân tích và tổng hợp*), NXB Từ điển bách khoa, H., 2003.

– Nhiều tác giả, *Giảng văn văn học Việt Nam*, NXB Giáo dục, 2006 (tái bản).